

چکیده

بدون تردید تصویب و اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا با فاصله اندکی پس از پیروزی انقلاب اسلامی و حذف ربا از سیستم بانکی، موفقیت بزرگی برای طراحان قانون و مسئولان بانکی وقت به حساب می آید، لکن این به معنای پایان کار و رسیدن به قانون کامل و بی نقص نیست، بلکه همانند همه قوانین بشری نیازمند مطالعه و اصلاح و تکمیل مستمر است.

حال که بیش از بیست و سه سال از اجرای قانون می گذرد، مناسب است با استفاده از تجربیات نظام بانکی ایران و سایر بانکهای بدون ربا در کشورهای اسلامی، قانون عملیات بانکی بدون ربا را نقد و بررسی و نسبت به اصلاح و تکمیل آن اقدام کنیم. برای این منظور اخیراً کمیته‌ای متشکل از اساتید آشنای با مسائل فقهی، حقوقی، بانکی و اقتصادی تشکیل و ضمن بررسی اشکالات و ضعفهای بانکداری بدون ربا در ایران و طبقه‌بندی آنها، دریافت که برخی از اشکالات و نارسایی‌ها مربوط به خود قانون می‌شود و باید به اصلاح و تکمیل آن پرداخت، برخی از این اشکالات عبارتند از:

- ۱- عدم ارائه تعریفی روشن و کاربردی از بانک، نظام بانکی، قلمرو شمول قانون.
  - ۲- نبود ظرفیت لازم برای طراحی الگوهای متناسب با انواع بانکها و سایر نهادهای پولی و اعتباری.
  - ۳- نبود ظرفیت لازم برای طراحی الگوهای متناسب با اهداف و سلیقه‌های سپرده‌گذاران و متقاضیان تسهیلات.
  - ۴- نبود ابزارهای سیاست پولی مناسب و ابهام خیلی از مواردی که در قانون آمده است.
  - ۵- فقدان راهکار ارتباطی بانکهای بدون ربا با سایر بانکها.
  - ۶- فقدان راهکار مناسب برای تحقیق و توسعه بانکداری بدون ربا.
  - ۷- فقدان راهکار مناسب برای نظارت و کنترل شرعی بانکها.
- برای رفع اشکالات فوق، مطالعات گسترده‌ای روی الگوها و قوانین و مقررات سایر بانکهای بدون ربا صورت گرفت و با تشکیل جلسات کارشناسی مستمر در نهایت طرحی تحت عنوان " طرح پیشنهادی اصلاح و تکمیل قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره)" تهیه شد، در این مقاله که گزارشی از طرح مذکور است، ابتدا گزارشی خلاصه از مراحل کار کمیته داده می‌شود، سپس قانون پیشنهادی ارائه می‌گردد، آن‌گاه تغییرات قانون پیشنهادی نسبت به قانون فعلی توضیح داده می‌شود.

کلمات کلیدی: ربا، بهره، قانون عملیات بانکی بدون ربا، قانون پیشنهادی، شرح تغییرات.

۱- مقدمه

بیش از سی سال از تأسیس نخستین بانک‌های بدون ربا در کشورهای مسلمان می‌گذرد. در این مدت، این بانک‌ها از جهت کمی و کیفی توسعه قابل توجهی داشته‌اند؛ به طوری که امروزه در غالب کشورهای اسلامی و حتی در برخی کشورهای غیرمسلمان، الگوهای گوناگونی از بانک‌های بدون ربا فعالیت می‌کنند. بانک‌های بدون ربا گرچه از جهت حذف ربا از عملیات بانکی مشترکند، از جهت قانون، الگوی عملیاتی و گزینش عقود اسلامی، متفاوت هستند. برخی از بانک‌های بدون ربا از جهت تعداد عقدها به کمترین مقدار ممکن و از جهت نوع عقدها به نزدیک‌ترین آن‌ها به بانکداری متعارف بسنده کرده‌اند. در مقابل، برخی دیگر به عقدهایی اصرار می‌ورزند که با معاملات بانکداری متعارف بیشترین تفاوت را داشته باشد و گروهی از بانک‌های بدون ربا نیز از ترکیب این قراردادها استفاده می‌کنند.

این تفاوت قوانین و الگوها گرچه در بلندمدت به ضرر بانکداری بدون ربا است و مانع از آن می‌شود که مسلمانان کشورهای اسلامی معاملات پولی و بانکی گسترده و متحد داشته باشند، اما در کوتاه‌مدت، این فایده را دارد که بانک‌های بدون ربا می‌توانند، الگوها و شیوه‌های گوناگون را تجربه کرده و بهترین آن‌ها را گزینش کنند. یکی از این قوانین، قانون عملیات بانکی بدون ربا در ایران است که در زمان تصویب خود در مقایسه با قوانین سایر کشورها در زمره بهترین و جامعترین قوانین بانکی بدون ربا محسوب می‌شد و تا به امروز نیز توانسته است خلاء حاصل از حذف ربا از سیستم بانکی را پر کند، اما همانند همه قوانین بشری نیازمند مطالعه و اصلاح و تکمیل مستمر است.

حال که بیش از بیست و سه سال از اجرای این قانون می‌گذرد، مناسب است با توجه به تجربیات نظام بانکی ایران و سایر بانک‌های بدون ربا، مشکلات و کمبودهای آن را شناسایی و نسبت به اصلاح و تکمیل آن اقدام کنیم. برای این منظور به سفارش برخی از نمایندگان مجلس شورای اسلامی و با همکاری مرکز مطالعات دانشگاه امام حسین (ع)، کمیته‌ای متشکل از اساتید آشنای با مسائل فقهی، حقوقی، بانکی و اقتصادی تشکیل و ضمن بررسی اشکالات و ضعف‌های بانکداری بدون ربا در ایران و طبقه‌بندی آن‌ها، دریافت که برخی از اشکالات و نارسایی‌ها مربوط به خود قانون است و می‌شود به اصلاح و تکمیل آن پرداخت.

۲- معرفی اعضای کمیته

پیرو موافقت اولیه، کمیته‌ای متشکل از هفت نفر که اسامی و تخصص آن‌ها در جدول صفحه بعد آمده، تشکیل گردید و حدود نه ماه به صورت متمرکز روی قانون عملیات بانکی بدون ربا برای فعلی ایران و سایر کشورهای اسلامی کار شد، نقاط قوت و ضعف آن‌ها شناسایی و با استفاده از آن‌ها پیش‌نویس طرح پیشنهادی آماده و سپس نتیجه کار توسط اساتید مختلف ارزیابی و نقطه نظرهای آنان در طرح اعمال شد.

جدول معرفی اعضای علمی کمیته

ردیف	نام و نام خانوادگی	تحصیلات حوزوی	تحصیلات دانشگاهی	آثار علمی و پژوهشی	سمت
۱	سید عباس موسویان	دکتری فقه اقتصادی	کارشناسی ارشد اقتصاد	سه جلد کتاب و بیش از سی مقاله در زمینه بانکداری اسلامی	مجری اصلی طرح
۲	سعید فراهانی فرد	اشتغال به رساله فقه اقتصادی	دکتری اقتصاد	سه جلد کتاب و چندین مقاله در زمینه بانکداری اسلامی	محقق همکار
۳	سید کاظم رجایی	درس خارج فقه	دکتری اقتصاد	دو جلد کتاب و چندین مقاله در زمینه بانکداری اسلامی	محقق همکار
۴	مجید رضایی	اشتغال به رساله فقه اقتصادی	دانشجوی دکتری اقتصاد	یک جلد کتاب و چندین مقاله در زمینه بانکداری اسلامی	محقق همکار
۵	محمد نقی نظرپور	درس خارج فقه	اشتغال به رساله دکتری اقتصاد	دو جلد کتاب و چندین مقاله در زمینه بانکداری اسلامی	محقق همکار
۶	محمد اسماعیل توسلی	درس خارج فقه	دانشجوی دکتری اقتصاد	یک جلد کتاب و چندین مقاله در زمینه بانکداری اسلامی	محقق همکار
۷	سید محمد فیروزآبادی	درس خارج فقه	کارشناسی ارشد اقتصاد	یک جلد کتاب و چند مقاله در زمینه بانکداری اسلامی	دبیر کمیته و محقق

۳- مراحل تحقیق

بعد از تعریف دقیق موضوع (به دست آوردن نقاط ضعف و نارسایی‌های قانون عملیات بانکی بدون ربا)، تحقیق، طی مراحل دهگانه زیر انجام گرفت.

۴- تعیین پیش فرض‌ها

قبل از مطالعه قانون عملیات بانکی بدون ربا، ایران، مطالعه‌ای دقیق روی اشکالات زیربنایی که اساس قانون را به چالش می‌کشید، و تصویب قانون را در سال ۱۳۶۳ ناشی از سوء تفاهم یکسان‌انگاری ربا و بهره بانکی می‌دانست، بررسی شد و نتایج زیر به دست آمد، که در اینجا به صورت پیش فرض ارائه می‌گردند.

۴-۱- بهره قراردادی از جمله بهره بانکی به صورت مطلق ربا و حرام است.

از حدود صد سال پیش، با ورود صنعت بانکداری به کشورهای اسلامی، برخی از متفکران مسلمان براساس استدلال‌های گوناگون نظریه‌هایی پیرامون تجویز برخی از انواع بهره بانکی مطرح کرده‌اند، مانند: ادعای اینکه نرخ بهره‌های کم، یا نرخ بهره‌های متغیر، یا بهره در قرض‌های سرمایه‌گذاری، ربا نیست. کمیته با بررسی این نظریه‌ها اعلام کرد که هر نوع بهره در قرارداد قرض اعم از این‌که کم باشد یا زیاد، ثابت باشد یا متغیر و اعم از این‌که قرض برای امور مصرفی باشد یا سرمایه‌گذاری، همه مشمول ربا و حرام می‌باشند (پیوست شماره ۱).

۴-۲- معاملات اصلی بانکداری متعارف مبتنی بر ربا است.

برخی با دلایل مختلف سعی دارند تا معاملات بانکداری متعارف را از دایره قرض با بهره بودن خارج نموده و گرفتن بهره در آن قراردادها را توجیه کنند، کمیته با بررسی ماهیت فقهی و حقوقی معاملات بانکداری متعارف و بررسی دیدگاه‌های مطرح، بر این عقیده است که بخش اصلی معاملات بانکداری متعارف چون سپرده‌ها و وام و اعتبارات بانکی مبتنی بر قرض با بهره است که از دیدگاه فقه اسلامی ربا است و قابل استفاده در جوامع اسلامی نیست (پیوست شماره ۲). در نتیجه اشکالاتی که بر مبانی قانون بانکداری بدون ربا گرفته می‌شود صحیح نبوده و مبانی همچنان قابل دفاع است.

۵- شناسایی و طبقه‌بندی مشکلات و نارسایی‌های بانکداری ایران

از زمان تصویب و اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا محققان و کارشناسان زیادی با ارائه کتب، مقالات و سخنرانی‌های علمی، اشکالات مختلفی پیرامون نظام بانکی ایران مطرح کرده‌اند، کمیته با مطالعه این آثار به این جمع‌بندی رسید که مشکلات و نارسایی‌ها را می‌توان در چند گروه طبقه‌بندی کرد.

- ۱- مشکلات و نارسایی‌های ناشی از خود قانون عملیات بانکی بدون ربا.
- ۲- مشکلات و نارسایی‌های ناشی از انتخاب الگوی نامناسب برای عملیاتی کردن قانون.
- ۳- مشکلات و نارسایی‌های ناشی از عدم تناسب ساختار و سازمان عملیاتی بانک‌ها با قانون.
- ۴- مشکلات و نارسایی‌های ناشی از آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی.
- ۵- مشکلات و نارسایی‌های ناشی از عدم آموزش صحیح کارکنان و مشتریان.
- ۶- مشکلات و نارسایی‌های ناشی از عدم اعتقاد یا عدم اهتمام مسئولان و کارگزاران بانکی.
- ۷- مشکلات و نارسایی‌های ناشی از دولتی‌بودن نظام بانکی و عدم امکان رقابت صحیح بین بانک‌ها.
- ۸- مشکلات و نارسایی‌های ناشی از شرایط خاص اقتصادی و دخالت‌های بیش از حد دولت در امور بانک‌ها.

۶- شناسایی مشکلات و نارسایی‌های مربوط به قانون عملیات بانکی بدون ربا

بررسی دقیق اشکالات نظام بانکی نشان می‌دهد که این اشکالات از یک سنخ نبوده و راه‌حل واحدی هم ندارند از طرف دیگر موضوع تحقیق نیز حل همه مشکلات نیست. بر این اساس، اشکالات خود قانون عملیات بانکی بدون ربا، جمع آوری و طبقه‌بندی شد، که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

- ۱- عدم ارائه تعریفی روشن و کاربردی از بانک و نظام بانکی.
- ۲- روشن نبودن شمول قانون نسبت به مؤسسات مالی اعتباری و سایر نهادهای پولی.
- ۳- نبود ظرفیت لازم برای طراحی الگوهای متناسب با انواع بانک‌ها و سایر نهادهای پولی و اعتباری.
- ۴- فقدان ظرفیت لازم برای طراحی الگوهای متناسب با اهداف و سلیقه‌های سپرده‌گذاران و متقاضیان تسهیلات.
- ۵- نبود ابزارهای سیاست پولی مناسب و ابهام بسیاری از مواردی که در قانون آمده است.
- ۶- فقدان راهکار ارتباطی بانک‌های بدون ربا با سایر بانک‌ها.
- ۷- نبود راهکار مناسب برای تحقیق و توسعه بانکداری بدون ربا.
- ۸- فقدان راهکار مناسب برای نظارت و کنترل شرعی بانک‌ها.

۷- بررسی قوانین و الگوهای مختلف بانکداری بدون ربا و تعریف رابطه منطقی

بین قانون و الگو

بیش از سی سال از تجربه بانکداری بدون ربا سپری می‌شود، در این مدت الگوهای مختلف بانکداری بدون ربا در کشورهای اسلامی به مرحله اجرا رسیده و یا پیشنهاد شده است، برخی از این الگوها به حداقل عقود بسنده کرده و برخی از حداکثر آن‌ها استفاده می‌کنند، برخی سراغ عقود مبادله‌ای با بازدهی معین و برخی سراغ عقود مشارکتی با بازدهی متغیر رفته‌اند، و برخی دیگر از ترکیب آن‌ها استفاده می‌کنند. از میان الگوهای موجود، الگوهای زیر ویژگی خاصی داشتند بر این اساس در عین ملاحظه همه الگوها، این موارد مورد مطالعه جدی قرار گرفت.

الف- الگوی پیشنهادی شهید آیت‌الله محمدباقر صدر، به‌عنوان الگویی که از ناحیه یک فقیه بزرگ شیعه ارائه شده است.

ب- الگوی بانک اسلامی اردن، به‌عنوان بانک تأثیرگذار و نسبتاً موفق بین بانک‌های بدون ربا.

ج- الگوی بانک توسعه اسلامی، به‌عنوان بانکی که از فکر و اندیشه اکثر دانشمندان بانکی عالم اسلام استفاده می‌کند.

د- الگوی جدید بانکداری بدون ربا، که اخیراً از سوی گروهی از اساتید حوزه و دانشگاه و کارشناسان بانکی ایران منتشر شده است.

بعد از بررسی این الگوها که در پیوست‌های شماره ۳ تا ۶ آمده است، کمیته به این جمع‌بندی رسید که قانون عملیات بانکی بدون ربا نباید منحصر در الگوی خاصی باشد بلکه باید چنان جامع و کامل باشد که بتواند هر الگوی عملیاتی را پوشش دهد، به‌عبارت دیگر هر بانک یا نهاد پولی اعتباری بتواند متناسب با اهداف و ماهیت خویش از ابزارها و راهکارهای آن قانون استفاده کرده به فعالیت پولی اعتباری بپردازد. برای مثال اگر بانک یا مؤسسه‌ای بخواهد تنها با استفاده از عقود انتفاعی با سود معین فعالیت کند، قانون باید ظرفیت آن را داشته باشد، اگر بانک یا مؤسسه‌ای بخواهد تنها با استفاده از عقود انتفاعی با سود انتظاری و متغیر فعالیت کند، قانون ظرفیت آن را داشته باشد، اگر مؤسسه‌ای بخواهد تنها با عقود غیرانتفاعی مثل قرض‌الحسنه فعالیت کند همین‌طور و اگر بانک یا مؤسسه بخواهد ترکیبی از همه یا بخشی از آن‌ها را داشته باشد. باید قانون ظرفیت لازم را داشته باشد.

بر این اساس در قانون پیشنهادی سعی شده است، قانون به‌گونه‌ای طراحی شود تا بتواند هر بانک یا مؤسسه‌ای با هر ماهیت و سلیقه‌ای را پوشش دهد، البته راهکار لازم جهت نظارت و کنترل برای جلوگیری از پیاده شدن الگوهای غیراصولی نیز دیده شده است.

۸- وارد کردن روش‌ها و ابزارهای جدید برای تجهیز و تخصیص منابع پولی

در راستای عملیاتی کردن مطالبی که در بند ۴ گذشت، احساس شد باید در طرف تجهیز و تخصیص منابع، روش‌ها و ابزارهای جدیدی اضافه شود. بر این اساس برخی از بندهای مربوطه تغییر و مواردی نیز افزوده شد.

- ۱- کلمه "مدت‌دار" از سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار حذف شد تا بانک‌ها بتوانند به صورت قانونی سپرده‌های سرمایه‌گذاری روزشمار و بدون محدودیت زمانی، طراحی کنند.
  - ۲- "سپرده سرمایه‌گذاری خاص" به ردیف سپرده‌ها اضافه شد تا بانک‌ها بتوانند در مواقع نیاز برای طرح‌ها یا بخش‌های خاص سپرده‌های با ویژگی‌های خاص تجهیز کنند.
  - ۳- تسهیلات "خرید دین" به بخش شیوه‌های اعطای تسهیلات اضافه شد تا بانک‌ها بتوانند به صورت قانونی از منابع سپرده‌های سرمایه‌گذاری نیز برای تسهیلات خرید دین استفاده کنند (پیوست شماره ۷).
  - ۴- عقد "استصناع" که تجربه موفق در سایر الگوهای بانکداری بدون ربا داشته است، به روش‌های اعطای تسهیلات افزوده شد (پیوست شماره ۸).
  - ۵- در برخی موارد بانک‌ها مواجه با درخواست تسهیلاتی هستند که در قالب هیچ یک از عقود خاص نمی‌گنجد و یا شرایط صحت آن را ندارد، برای پاسخ به چنین مواردی عقد "صلح" افزوده شد.
- افزون بر این موارد، راهکاری کلی برای مطالعه و تحقیق جهت پیدا کردن عقود جدید ارائه شد.

۹- مطالعه حالات مختلف استفاده‌کننده از تسهیلات

- استفاده‌کنندگان از تسهیلات بانکی در مقام بازپرداخت تسهیلات، مختلف هستند و قانون بایستی نسبت به هر یک، ابزار تشویقی یا توییحی مناسب داشته باشد، مهم‌ترین حالات عبارتند از:
- ۱- کسانی که زودتر از سررسید اقدام به پرداخت بدهی می‌کنند، برای این گروه باید متناسب با پرداخت زودتر، نسبت به مبلغ بدهی تخفیف داد.
  - ۲- کسانی که به‌طور منظم در سررسیدهای مقرر تسویه می‌کنند، برای این گروه باید جوایز خوش‌حسابی و تشویقی در نظر گرفت.
  - ۳- کسانی که به دلیل اعسار یا ورشکستگی توان پرداخت ندارند یا با تأخیر پرداخت می‌کنند، برای این گروه باید مطابق قانون اعسار و ورشکستگی رفتار کرد.

۴- کسانی که به دلیل پیمان شکنی و نقض عهد از پرداخت بموقع بدهی خودداری می کنند. برای این گروه بایستی مجازات مناسب در نظر گرفت. کمیته با مطالعه و بحث های طولانی و بررسی راهکارهایی که در دیگر بانک های اسلامی و بدون ربا اجرا می شود برای سه گروه اول راه های مطمئن ارائه کرد و برای گروه چهارم مناسب ترین راهکار را از میان راهکارهای مطرح، راهکار وجه التزام به صورت شرط ضمن عقد دانست (پیوست های شماره ۹ و ۱۰)، و این موارد را در قالب مواد مناسب وارد قانون کرد.

۱۰- وارد کردن ابزارهای بیشتری برای سیاست پولی

زمان تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا تحقیقات قابل توجهی پیرامون سیاست های پولی و ابزارهای آن در بانکداری بدون ربا نشده بود در نتیجه طراحان قانون بانکداری بدون ربا ایران با احتیاط کامل وارد این مقوله شده، بسیاری از ابزارهایی را که می توانست مورد استفاده قرار گیرد در قانون نیاورده است، برخی از مواردی هم که در قانون ذکر شده دارای ابهام بوده برداشتهای متفاوت از آن صورت می گیرد. حال با توجه به مطالعات انجام گرفته به نظر می رسد می توان ابزارهای بیشتر و شناخته شده تری برای اعمال سیاست پولی وارد قانون کرد و موارد موجود را هم شفاف تر کرد، برای این منظور در قانون پیشنهادی افزون بر شفاف سازی ابزارهای موجود، ابزارهای زیر نیز به قانون اضافه شده اند.

۱- تغییر نرخ سپرده قانونی.

۲- تغییر نرخ تنزیل مجدد.

۳- عملیات بازار باز از طریق خرید و فروش اوراق بهادار بدون ربا.

با توجه به این که مشهور فقهای شیعه و فقهای شورای نگهبان خرید دین را مجاز دانسته و مجوز استفاده از آن را در نظام بانکی داده اند (پیوست شماره ۷)، بانک ها می توانند اسناد تنزیلی خود را نزد بانک مرکزی تنزیل مجدد کنند و بانک مرکزی نیز می تواند با تغییر نرخ آن در مواقع مورد نیاز، اعمال سیاست پولی کند. کما این که با ابداع انواع ابزارهای مالی اسلامی، چون اوراق بهادار (صکوک) مشارکت، اجاره، مرابحه و استصناع، بانک مرکزی می تواند در مواقع نیاز از طریق ورود به بازار ثانوی این اوراق، اقدام به خرید و فروش آن ها کرده اعمال سیاست پولی کند (پیوست شماره ۱۱).

۱۱- ویرایش محتوایی و ادبی

قانون فعلی افزون بر خلاءها و اشکالات پیش گفته، مشکلات ویرایشی محتوایی و ادبی زیادی دارد مانند:

- ۱- به کاربردن واژه‌های غیرفنی مانند "تعاون عمومی"، "جلب وجوه"، "بسیج وجوه" و ... .
- ۲- تداخل و ابهام‌ها در بندهای مختلف، مانند بند ۹ و ۱۰ ماده ۲.
- ۳- عدم رعایت اصطلاحات و عدم رعایت نظم منطقی، برای مثال در ماده ۲ وظایف نظام بانکی بدون نظم و ارتباط منطقی کنار هم چیده شده‌اند و یا در ماده ۳ واژه قرض الحسنه که ناظر به ماهیت حقوقی سپرده است در عرض واژه سرمایه‌گذاری که ناظر به نوع سپرده است قرار گرفته است.
- کمیته سعی کرد با دقت روی واژه‌ها و عبارتها از واژگان و عبارتهای روشن، فنی، اصطلاحی و به صورت منظم و منطقی استفاده کند.

۱۲- شیوه ارائه قانون پیشنهادی

برای مطالعه بهتر و قضاوت روشن بین قانون پیشنهادی و قانون فعلی، بعد از ارائه قانون پیشنهادی به صورت مستقل، دربخش دیگری، قانون فعلی و پیشنهادی را مقایسه کرده، تغییرات مهم را توضیح می‌دهیم.

۱۳- تذکر مهم

همان‌طور که بیان شد، نظام بانکی بدون ربا از جهات مختلف اشکالاتی دارد که این کمیته تنها به بررسی و رفع اشکالات خود قانون پرداخت و قانون پیشنهادی نیز ناظر به آن است. اما سایر اشکالات نیاز به بررسی مستقل دارد. برای مثال الگوی فعلی بانکداری بدون ربا دارای اشکالاتی است که می‌توان الگوی عملیاتی بهتری پیشنهاد داد (پیوست ۶). کما این که آئین‌نامه‌های اجرایی و فرم قراردادهای بانکی نیز دارای اشکالاتی است (پیوست ۱۲) که باید بعد از اصلاح قانون، آنها نیز اصلاح شود. همین‌طور برخی از مواد و تبصره‌های قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱ (اصلاح شده) که با قانون فعلی و پیشنهادی مغایرت محتوایی و صوری دارد باید اصلاح شود. مانند: بند الف ماده ۸، بند ب ماده ۱۲، بندهای ۱، ۳، ۵ ماده ۱۳، بند ۱ ماده ۱۴، بندهای ۱ و ۲ ماده ۳۴ و بند د ماده ۴۱.

در پایان ضمن تشکر از همه افراد، گروه‌ها و مراکزی که در جهت کارآمد کردن قوانین و مقررات بانکی تلاش دارند، اعلام می‌داریم که بیان اشکالات و رفع نواقص قانون فعلی به‌هیچ عنوان به‌معنای بی‌اعتنایی به ایده و تلاش طراحان قانون نیست بلکه تلاشی در جهت بهبود آن است.

قانون پیشنهادی

عملیات بانکی بدون ربا (بهره)

فصل اول: تعریف، اهداف و وظایف نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران

ماده ۱- تعریف نظام بانکی

نظام بانکی در این قانون، شامل بانک مرکزی و کلیه بانک‌های تجاری، تخصصی، دولتی، غیردولتی، مؤسسه‌های مالی اعتباری، صندوق‌های قرض‌الحسنه، تعاونی‌های اعتبار، شرکت‌های لیزینگ و سایر نهادهای پولی اعتباری است که تحت اشراف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به تجهیز و تخصیص منابع و ارائه خدمات بانکی مبادرت می‌ورزند.

تبصره- صندوق‌های قرض‌الحسنه محدود و محلی که در محل مساجد و ادارات تأسیس می‌شوند، از شمول این قانون مستثنی هستند.

ماده ۲- اهداف نظام بانکی

۱- استقرار نظام پولی و اعتباری بر مبنای حق و عدل (با ضوابط اسلامی) به‌منظور تنظیم گردش صحیح پول و اعتبار در جهت سلامت و رشد و توسعه اقتصاد کشور.

۲- فعالیت در جهت تحقق اهداف، سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصادی دولت جمهوری اسلامی ایران با ابزارهای پولی و اعتباری.

۳- ایجاد تسهیلات لازم از طریق تجهیز وجوه آزاد، پس‌اندازها و سپرده‌ها و تخصیص آن‌ها در جهت تأمین شرایط و امکانات کار و سرمایه‌گذاری به‌منظور اجرای بند ۲ و ۹ اصل چهل و سوم قانون اساسی در جهت گسترش همه بخش‌های اقتصادی با اولویت بخش تعاون.

۴- حفظ ارزش پول و ایجاد تعادل در موازنه پرداخت‌ها و تسهیل مبادلات بازرگانی.

۵- تسهیل در امور پرداخت‌ها و دریافت‌ها و مبادلات و معاملات و سایر خدماتی که به‌موجب قانون برعهده نظام بانکی گذاشته می‌شود.

ماده ۳- وظایف نظام بانکی

نظام بانکی دارای مجموعه وظایفی است که انجام این وظایف را در همه موارد طبق قانون و مقررات برعهده دارد.

- ۱- انتشار اسکناس و سکه‌های فلزی رایج کشور.
- ۲- تنظیم، کنترل و هدایت گردش پول و اعتبار.
- ۳- نظارت بر معاملات طلا و ارز و ورود و خروج پول رایج ایران، ارز و طلا و تنظیم مقررات مربوط به آنها.
- ۴- اعمال سیاست‌های پولی و اعتباری.
- ۵- انجام معاملات طلا و نقره و نگهداری و اداره ذخایر ارزی و طلای کشور و ضرب سکه طلا.
- ۶- انجام کلیه عملیات بانکی ارزی و ریالی و تعهد یا تضمین پرداخت‌های ارزی دولت طبق.
- ۷- انجام عملیات مربوط به اوراق و اسناد بهادار.
- ۸- نگهداری وجوه ریالی مؤسسات پولی و مالی بین‌المللی و یا مؤسسات مشابه یا وابسته به این مؤسسات.
- ۹- انعقاد موافقت‌نامه پرداخت در اجرای قراردادهای پولی و بازرگانی و ترانزیتی بین دولت و سایر کشورها.
- ۱۰- تجهیز منابع از طریق افتتاح انواع حساب‌های بانکی (جاری، پس‌انداز و سرمایه‌گذاری عام و خاص) براساس عقود شرعی.
- ۱۱- تخصیص منابع از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم و اعطای تسهیلات به همه بخش‌های اقتصادی با اولویت بخش تعاون بر اساس عقود شرعی.
- ۱۲- ارائه انواع خدمات بانکی براساس عقود شرعی.
- ۱۳- قبول و نگهداری امانات طلا، نقره، اشیاء گران‌بها، اوراق بهادار و اسناد رسمی از اشخاص حقیقی و حقوقی و اجاره صندوق امانات.
- ۱۴- صدور، تأیید و قبول ضمانت‌نامه ارزی و ریالی جهت مشتریان.
- ۱۵- انجام خدمات وکالت و وصایت.
- ۱۶- عملیات بانکی مربوط به آن قسمت از برنامه‌های اقتصادی مصوب که باید از طریق سیستم پولی و اعتباری انجام گیرد.

فصل دوم: تجهیز منابع پولی

ماده ۴- بانک‌ها می‌توانند تحت هر یک از عناوین ذیل به قبول سپرده مبادرت ورزند.

- ۱- سپرده جاری
- ۲- سپرده پس‌انداز
- ۳- سپرده سرمایه‌گذاری عام

۴- سپرده سرمایه‌گذاری خاص

تبصره- سپرده‌های سرمایه‌گذاری عام و خاص به تناسب می‌توانند روزانه، ماهانه، فصلی، شش‌ماهه، یک‌ساله، دوساله، سه‌ساله، چهارساله و پنج‌ساله باشند. این سپرده‌ها می‌توانند به صورت گواهی سپرده با نام، بی‌نام، انتقال‌پذیر و غیرقابل انتقال باشند.

ماده ۵- رابطه حقوقی سپرده‌گذار با بانک در سپرده‌های جاری و پس‌انداز، رابطه قرض بدون بهره است، بانک‌ها در قبال این سپرده‌ها سودی نمی‌پردازند و مکلف به باز پرداخت اصل سپرده‌ها عندالمطالبه هستند.

ماده ۶- رابطه حقوقی سپرده‌گذار با بانک در سپرده‌های سرمایه‌گذاری عام رابطه وکالت عام است. بانک‌ها به‌عنوان وکیل سپرده‌گذاران، منابع سپرده‌های سرمایه‌گذاری را از طریق روش‌های مندرج در فصل سوم این قانون، در فعالیت‌های سودآور به کار می‌گیرند. بانک‌ها می‌توانند اصل سپرده‌های سرمایه‌گذاری را تعهد و یا بیمه نمایند.

ماده ۷- رابطه حقوقی سپرده‌گذار با بانک در سپرده‌های سرمایه‌گذاری خاص رابطه وکالت خاص است و بانک منابع این نوع سپرده‌ها را در فعالیت خاص به کار می‌گیرد.

ماده ۸- منافع حاصل از به‌کارگیری سپرده‌های سرمایه‌گذاری عام و خاص براساس قرارداد منعقد، متناسب با مدت و مبالغ سپرده‌های سرمایه‌گذاری و رعایت سهم منابع بانک به نسبت مدت و مبلغ در کل وجوه به کار گرفته شده در آن عملیات، پس از کسر حق الوکاله بانک، بین سپرده‌گذاران تقسیم خواهد شد.

ماده ۹- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور تجهیز بیشتر سپرده‌ها، از امتیازهای تشویقی ذیل استفاده کنند.

الف- اعطای جوایز غیرثابت نقدی یا جنسی برای سپرده‌های پس‌انداز.

ب- تخفیف و یا معافیت سپرده‌گذاران از پرداخت حق الوکاله و کارمزد خدمات بانکی.

ج- تخفیف در نرخ کارمزد و نرخ سود تسهیلات اعطایی برای سپرده‌گذاران.

د- اعطای حق تقدم به سپرده‌گذاران برای استفاده از تسهیلات و خدمات بانکی.

فصل سوم: تخصیص منابع پولی

ماده ۱۰- بانک‌ها می‌توانند منابع حاصل از سپرده‌ها و سایر منابع متعلق به بانک را به‌صورت مستقیم سرمایه‌گذاری کرده یا از طریق قراردادهای قرض‌الحسنه، فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، جعاله، سلف، خرید دین، استصناع، صلح، مشارکت حقوقی، مشارکت مدنی، مضاربه، مزارعه و مساقات به‌شرح مواد زیر به اعطای تسهیلات اختصاص دهند.

- ماده ۱۱- بانک‌ها می‌توانند در امور زیربنایی و طرح‌های عمرانی و تولیدی مستقیماً مبادرت به سرمایه‌گذاری کنند.
- ماده ۱۲- بانک‌هایی که سپرده جاری و پس‌انداز دارند، موظفند بخشی از منابع حاصل از این سپرده‌ها را جهت تحقق اهداف بندهای ۲ و ۹ اصل ۴۳ قانون اساسی، به متقاضیان وام قرض‌الحسنه بپردازند.
- تبصره- بانک‌ها می‌توانند به اندازه هزینه عملیات وام قرض‌الحسنه، از متقاضیان، کارمزد دریافت کنند.
- ماده ۱۳- بانک‌ها می‌توانند، به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش بخش‌های صنعت، معدن، مسکن، کشاورزی و خدمات، کلیه کالاهای مورد نیاز متقاضیان را بنا به درخواست مشتری و تعهد او مبنی بر خرید از بانک، خریداری نموده و با اخذ تأمین کافی به‌صورت اقساطی به وی بفروشند.
- ماده ۱۴- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش بخش‌های صنعت، معدن، مسکن، کشاورزی و خدمات، کالاهای سرمایه‌ای و با دوام مورد نیاز متقاضیان را بنا به درخواست مشتری و تعهد او مبنی بر انجام اجاره به‌شرط تملیک، خریداری و به‌صورت اجاره به‌شرط تملیک به وی واگذار کنند.
- ماده ۱۵- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش بخش‌های تولیدی، خدماتی، رفاهی و بازرگانی، خدمات مورد نیاز متقاضیان را بنا به درخواست مشتری و تعهد او مبنی بر انجام جعاله با بانک، از طریق قرارداد جعاله دریافت کرده و به‌صورت جعاله اقساطی به مشتریان واگذار نمایند.
- ماده ۱۶- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت تأمین نقدینگی مورد نیاز واحدهای تولیدی، آن بخش از تولیدات این واحدها را که سهل‌البیع باشد بنا به درخواست آن‌ها پیش خرید (سلف) کنند.
- ماده ۱۷- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت تأمین نقدینگی مورد نیاز واحدهای تولیدی، بازرگانی و خدماتی، اسناد مالی مدت‌دار آن‌ها را بعد از احراز واقعی بودن و بنا به درخواست مشتری خریداری (تنزیل) کنند.
- ماده ۱۸- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش بخش‌های صنعت، معدن، مسکن، کشاورزی و خدمات، اجرای طرح‌ها و ساخت کالاهای مورد نیاز متقاضیان را بنا به درخواست آنان براساس قرارداد استصناع متعهد شده سپس از طریق قرارداد استصناع دیگری به تولیدکنندگان سفارش ساخت دهند.

- ماده ۱۹- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور گسترش بخش‌های صنعت، معدن، مسکن، کشاورزی و خدمات، کالاها و خدمات موردنیاز مصرف‌کنندگان و بنگاه‌های اقتصادی را بنا به درخواست مشتری و تعهد او مبنی بر انجام قرارداد صلح با بانک، از طریق قرارداد صلح به‌دست آورده سپس به‌صورت صلح اقساطی به مشتریان واگذار کنند.
- ماده ۲۰- بانک‌ها می‌توانند، به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش فعالیت بخش‌های مختلف تولیدی و بازرگانی و خدماتی قسمتی از سرمایه موردنیاز این بخش‌ها را به‌صورت مشارکت مدنی یا مشارکت حقوقی (خرید سهام) تأمین کنند.
- ماده ۲۱- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش امور بازرگانی، منابع مالی لازم را براساس قرارداد مضاربه در اختیار متقاضیان قرار دهند.
- ماده ۲۲- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور گسترش فعالیت‌های کشاورزی، اراضی مزروعی و یا باغ‌ها را که در اختیار و تصرف خود دارند، با قرارداد مزارعه یا مساقات، در اختیار متقاضیان بگذارند.
- ماده ۲۳- بانک‌ها موظفند نسبت به استفاده‌کنندگان از تسهیلات بانکی که زودتر از سررسید، بدهی خود را می‌پردازند، متناسب با مبلغ و مدت، در بدهی آنان تخفیف دهند.
- ماده ۲۴- بانک‌ها می‌توانند نسبت به استفاده‌کنندگان تسهیلات که به‌صورت منظم و در سررسیدهای مقرر به تعهدات خود عمل می‌کنند، جایزه خوش‌حسابی بپردازند.
- ماده ۲۵- بانک‌ها می‌توانند ضمن قرارداد تسهیلات، به‌صورت شرط ضمن عقد، گیرنده تسهیلات را متعهد کنند، در صورت نقض عهد و تخلف از پرداخت به‌موقع، متناسب با مبلغ و مدت تخلف، وجه التزام (جریمه) بپردازد.
- تبصره- استفاده‌کنندگان تسهیلات بانکی که به‌دلیل اعسار و ورشکستگی ناتوان از پرداخت بدهی شوند در صورت احراز ورشکستگی و اعسار، مشمول قانون اعسار و ورشکستگی خواهند بود.
- ماده ۲۶- کلیه تسهیلات بانک‌ها و همه نهادهای پولی اعتباری، بایستی در چهارچوب سیاست‌های اقتصادی دولت که از سوی بانک مرکزی ابلاغ می‌گردد، اعطاء شود.
- ماده ۲۷- کلیه قراردادهایی که در اجرای این قانون مبادله می‌گردد به‌موجب قراردادی که بین طرفین منعقد می‌شود در حکم اسناد رسمی بوده و در صورتی که طرفین در مفاد آن اختلافی نداشته باشند لازم‌الاجراء بوده و تابع مفاد آئین‌نامه اجرائی اسناد رسمی می‌باشد.
- تبصره ۱- آن دسته از معاملات مربوط به اموال غیرمنقول و اموال منقول که طبق قوانین و مقررات موضوعه باید در دفاتر اسناد رسمی انجام شوند کماکان طبق تشریفات مربوط انجام خواهد شد.

تبصره ۲- چنانچه در هر یک از موارد، اعطای تسهیلات بانکی بیش از یک قرارداد بین بانک با مشتریان خود در دفتر اسناد رسمی تنظیم گردد، حقوق متعلق اعم از هر نوع عوارض حق الثبت و نظائر آن، نسبت به سند اول محاسبه و دریافت خواهد شد و در مورد قرارداد بعدی تعلق حقوق مزبور منوط به افزایش رقم مندرج در قراردادهای بعدی نسبت به رقم مذکور در قرارداد ما قبل آن است در این صورت حقوق متعلق اعم از هر نوع عوارض، حق الثبت و نظائر آن باستثنای حق التحریر باید به نسبت مابه‌التفاوت دو رقم فوق‌الذکر محاسبه و دریافت شود. ملاک تشخیص ارتباط قراردادها اعلام بانک ذریبط است.

تبصره ۳- در مواردی که وسایل نقلیه موتوری (ساخت کارخانجات داخلی یا وارداتی) به‌وسیله بانکها از طریق اعطای تسهیلات بانکی به اشخاص منتقل می‌شود بانک انتقال‌دهنده از لحاظ مقررات مالیات نقل و انتقال، در حکم انتقال‌دهنده دست اول تلقی خواهد شد.

فصل چهارم: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و سیاست پولی

ماده ۲۸- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در جهت عمل به قانون عملیات بانکی بدون ربا و آیین‌نامه‌های مربوط که به تصویب هیأت وزیران می‌رسد بر فعالیت‌های کلیه بانکها، مؤسسه‌های مالی اعتباری، صندوق‌های قرض‌الحسنه، تعاونی‌های اعتبار، شرکت‌های لیزینگ و سایر نهادهای پولی اعتباری نظارت می‌کند.

ماده ۲۹- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در جهت حسن اجرای نظام پولی و اعتباری کشور می‌تواند با استفاده از ابزارهای ذیل، طبق آئین‌نامه‌ای که به تصویب هیأت وزیران می‌رسد، در امور پولی و بانکی دخالت و بر آن نظارت کند.

- ۱- تعیین نرخ سپرده قانونی بانکها و نهادهای پولی اعتباری نزد بانک مرکزی.
- ۲- تعیین نرخ تنزیل مجدد اسناد مالی واقعی تنزیل شده توسط بانکها و نهادهای پولی اعتباری.
- ۳- عملیات بازار باز از طریق معاملات اوراق بهادار غیر ربوی.
- ۴- تعیین حداقل و یا حداکثر نرخ و سهم سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری.
- ۵- تعیین حداقل و یا حداکثر نرخ سود تسهیلات اعطایی در عقود مبادله‌ای با بازدهی معین مانند فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، جعاله، سلف، خرید دین، استصناع و صلح.
- ۶- تعیین حداقل و یا حداکثر سهم سود تسهیلات اعطایی در عقود مشارکتی با بازدهی انتظاری مانند مشارکت مدنی، مضاربه، مزارعه و مساقات.
- ۷- تعیین حداقل یا حداکثر نرخ کارمزد تسهیلات قرض‌الحسنه مشروط بر این‌که بیش از هزینه عملیات نباشد.

- ۸- تعیین حداقل یا حداکثر نرخ حق الوکاله در به‌کارگیری سپرده‌های سرمایه‌گذاری.
- ۹- تعیین نوع، میزان، حداقل و حداکثر امتیازات و جوایز اعطایی به‌سپرده‌ها و تعیین ضوابط تبلیغات برای بانک‌ها (موضوع ماده ۹).
- ۱۰- تعیین حداقل و حداکثر کارمزد انواع خدمات بانکی.
- ۱۱- تعیین حداقل و حداکثر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم، قرض‌الحسنه، فروش اقساطی، اجاره به‌شرط تملیک، جعاله، سلف، خرید دین، استصناع، صلح، مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، مضاربه، مزارعه و مساقات برای بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری.
- ۱۲- تعیین حداقل و حداکثر سهم هریک از بخش‌های اقتصادی از تسهیلات اعطایی و نیز تعیین حداکثر تسهیلات اعطایی به هر مشتری.
- تبصره- تعیین نرخ‌ها، سهم‌ها، حداقل و حداکثرهای مطرح در بندهای این ماده، نسبت به انواع سپرده‌ها، تسهیلات، خدمات و انواع بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری می‌تواند متفاوت باشد.
- ماده ۳۰- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با همه بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری و شرکت‌های دولتی که سهام آن‌ها صد در صد متعلق به دولت نیست، فقط می‌تواند براساس عملیات مجاز در این قانون عمل کند.
- ماده ۳۱- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران موظف است با تشکیل کمیته‌ای متشکل از فقها، حقوقدانان، اقتصاددانان و کارشناسان عالی بانکداری، با اتخاذ تدابیر مناسب و با همکاری مراکز آموزشی و پژوهشی به توسعه بانکداری بدون ربا و انطباق بیشتر آن با موازین شرعی و نیازهای جامعه کمک کند.

فصل پنجم: متفرقه

- ماده ۳۲- هر یک از بانک‌ها، مؤسسه‌های مالی اعتباری، صندوق‌های قرض‌الحسنه، تعاونی‌های اعتبار، شرکت‌های لیزینگ و سایر نهادهای پولی اعتباری در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربا با رعایت سیاست‌های ابلاغ شده از سوی بانک مرکزی، الگویی متناسب با اهداف و ماهیت خود طراحی کرده و از انواع سپرده‌ها و روش‌های تخصیص منابع مذکور در این قانون انتخاب و بعد از موافقت بانک مرکزی به اجرا می‌گذارند.
- ماده ۳۳- بانک‌ها و مؤسسات پولی اعتباری می‌توانند با اجازه بانک مرکزی در مقابل دریافت کارمزد، انواع خدمات بانکی غیر ربوی را ارائه نمایند.

ماده ۳۴- بانک‌ها و کلیه نهادهای پولی اعتباری، مجاز به انجام عملیات بانکی ربوی با یکدیگر نیستند و می‌توانند با اجازه بانک مرکزی به انجام عملیات بانکی در چهارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربا، بپردازند.

ماده ۳۵- بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری می‌توانند با اجازه بانک مرکزی، با مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی به عملیات مجاز بانکی مبادرت نمایند.

ماده ۳۶- بانک‌ها و نهادهای پولی و اعتباری می‌توانند با رعایت سیاست‌های دولت و ضوابط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از طریق عقود شرعی با بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری سایر کشورها به ویژه بانک‌های بدون ربا روابط مالی داشته باشند.

ماده ۳۷- وجوه دریافتی تحت عنوان کارمزد و حق الوکاله، درآمدهای بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری بوده و از جمله درآمدهای قابل تقسیم بین سپرده‌گذاران به حساب نمی‌آید.

ماده ۳۸- معافیت از سود بازرگانی و یا معافیت‌های اعطایی قانونی به کارخانجات و مؤسسات تولیدی، به بانک‌هایی که از لحاظ فعالیت اقتصادی و یا مالکیت، جانشین کارخانجات و یا مؤسسات تولیدی می‌شوند نیز تعلق می‌گیرد.

ماده ۳۹- واحدهایی که بانک‌ها و کلیه نهادهای پولی اعتباری در آن‌ها مشارکت و یا سرمایه‌گذاری کرده باشند تابع قانون تجارت خواهند بود، مگر اینکه مشمول قانون دیگری باشند.

ماده ۴۰- روش‌های تجهیز و تخصیص منابع که در فصل دوم و سوم قانون آمده، از باب ذکر مصادیق قراردادهای شرعی است و بانک‌ها و کلیه نهادهای پولی اعتباری می‌توانند با انجام مطالعات لازم، قراردادهای شرعی دیگری پیشنهاد کرده با موافقت بانک مرکزی و شورای نگهبان در معاملات بانکی به کار گیرند.

ماده ۴۱- پس از تصویب این قانون کلیه قوانین و مقررات مغایر لغو می‌گردد.

ماده ۴۲- وزارت اموراقتصادی و دارایی موظف است آیین‌نامه اجرایی این قانون را با پیشنهاد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تهیه و پس از تصویب هیأت دولت که تهیه و تصویب آن نباید بیش از ... ماه طول بکشد، به مرحله اجرا بگذارد.

قانون فعلی عملیات بانکی بدون ربا

فصل اول: اهداف و وظایف نظام بانکی در جمهوری اسلامی ایران

ماده ۱- اهداف نظام بانکی عبارتند از:

- ۱- استقرار نظام پولی و اعتباری بر مبنای حق و عدل (با ضوابط اسلامی) به منظور تنظیم گردش صحیح پول و اعتبار در جهت سلامت و رشد اقتصاد کشور.
- ۲- فعالیت در جهت تحقق اهداف و سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصادی دولت جمهوری اسلامی با ابزارهای پولی و اعتباری.
- ۳- ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش تعاون عمومی و قرض‌الحسنه از طریق جذب و جلب وجوه آزاد و اندوخته‌ها و پس‌اندازها و سپرده‌ها و بسیج و تجهیز آن‌ها در جهت تأمین شرایط و امکانات کار و سرمایه‌گذاری به منظور اجرای بندهای (۲) و (۹) اصل چهل و سوم قانون اساسی.
- ۴- حفظ ارزش پول و ایجاد تعادل در موازنه پرداخت‌ها و تسهیل مبادلات بازرگانی.
- ۵- تسهیل در امور پرداخت‌ها و دریافت‌ها و مبادلات و معاملات و سایر خدماتی که به موجب قانون برعهده بانک گذاشته می‌شود.

قانون پیشنهادی عملیات بانکی بدون ربا

فصل اول: تعریف، اهداف و وظایف نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران

ماده ۱- تعریف نظام بانکی

نظام بانکی در این قانون، شامل بانک مرکزی و کلیه بانک‌های تجاری، تخصصی، دولتی، غیردولتی، مؤسسه‌های مالی اعتباری، صندوق‌های قرض‌الحسنه، تعاونی‌های اعتبار، شرکت‌های لیزینگ و سایر نهادهای پولی اعتباری است که تحت اشراف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به تجهیز و تخصیص منابع و ارائه خدمات بانکی مبادرت می‌ورزند.

تبصره- صندوق‌های قرض‌الحسنه محدود و محلی که در محل مساجد و ادارات تأسیس می‌شوند از شمول این قانون مستثنی هستند.

ماده ۲- اهداف نظام بانکی

- ۱- استقرار نظام پولی و اعتباری بر مبنای حق و عدل (با ضوابط اسلامی) به منظور تنظیم گردش صحیح پول و اعتبار در جهت سلامت و رشد و توسعه اقتصاد کشور.
- ۲- فعالیت در جهت تحقق اهداف، سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصادی دولت جمهوری اسلامی ایران با ابزارهای پولی و اعتباری.
- ۳- ایجاد تسهیلات لازم از طریق تجهیز وجوه آزاد، پس‌اندازها و سپرده‌ها و تخصیص آن‌ها در جهت تأمین شرایط و امکانات کار و سرمایه‌گذاری به منظور اجرای بندهای ۲ و ۹ اصل چهل و

- سوم قانون اساسی در جهت گسترش همه بخش‌های اقتصادی با اولویت بخش تعاون.
- ۴- حفظ ارزش پول و ایجاد تعادل در موازنه پرداخت‌ها و تسهیل مبادلات بازرگانی.
- ۵- تسهیل در امور پرداخت‌ها و دریافت‌ها و مبادلات و معاملات و سایر خدماتی که به موجب قانون بر عهده نظام بانکی گذاشته می‌شود.

شرح تغییرات

قانون پیشنهادی که در واقع اصلاح و تکمیل قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) است افزون بر تغییرات عبارتی در جهت روان‌سازی عبارات و به‌کارگیری اصطلاحات تخصصی، تغییرات محتوایی زیر را نیز انجام داده است.

۱- قانون پیشنهادی در ماده ۱ با ارائه تعریف کاربردی از "نظام بانکی" همه بانک‌های تجاری، تخصصی، دولتی، غیردولتی، مؤسسه‌های مالی اعتباری، صندوق‌های قرض‌الحسنه (به استثنای صندوق‌های قرض‌الحسنه محدود و محلی)، تعاونی‌های اعتبار، شرکت‌های لیزینگ و همه نهادهای پولی و اعتباری را که ممکن است در آینده تشکیل شوند را مشمول قانون عملیات بانکی بدون ربا می‌داند. در حالی که قانون فعلی هیچ تعریفی از نظام بانکی و قلمرو آن ارائه نمی‌کند.

۲- قانون پیشنهادی در ماده ۳۲ با ارائه راهکاری منطقی به هر یک از بانک‌های تجاری، تخصصی، مؤسسه‌های مالی اعتباری، صندوق‌های قرض‌الحسنه، تعاونی‌های اعتبار، شرکت‌های لیزینگ و سایر نهادهای پولی اعتباری اجازه می‌دهد با بهره‌گیری از قانون عملیات بانکی بدون ربا، متناسب با ماهیت و مقتضای کاری خود، الگوی عملیاتی مشخصی طراحی کرده و پس از موافقت بانک مرکزی به اجرا گذارند. درحالی‌که در قانون فعلی راهکار انتخاب الگو و کیفیت استفاده از قانون برای هر یک از بانک‌ها و مؤسسات پولی اعتباری، پیش‌بینی نشده است.

ماده ۲- وظایف نظام بانکی عبارتند از:

نظام بانکی دارای وظایف و مسوولیت‌هایی است که همه این وظایف را باید طبق قانون و مقررات مربوطه انجام دهد:

- ۱- انتشار اسکناس و سکه‌های فلزی رایج کشور.
- ۲- تنظیم، کنترل و هدایت گردش پول و اعتبار.
- ۳- انجام کلیه عملیات بانکی ارزی و ریالی و تعهد یا تضمین پرداخت‌های ارزی دولت.
- ۴- نظارت بر معاملات طلا و ارز و ورود و صدور پول رایج ایران و ارز و تنظیم مقررات مربوط به آن‌ها.
- ۵- انجام عملیات مربوط به اوراق و اسناد بهادار.

- ۶- اعمال سیاست‌های پولی و اعتباری.
- ۷- عملیات بانکی مربوط به آن قسمت از برنامه‌های اقتصادی مصوب که از طریق سیستم پولی و اعتباری باید انجام گیرد.
- ۸- افتتاح انواع حساب‌های قرض‌الحسنه (جاری و پس‌انداز) و سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار و صدور اسناد مربوط به آن‌ها.
- ۹- اعطای وام و اعتبار بدون ربا (بهره).
- ۱۰- اعطای وام و اعتبار و ارائه سایر خدمات بانکی به تعاونی‌های قانونی جهت تحقق بند (۲) اصل ۴۳ قانون اساسی.
- ۱۱- نگاهداری وجوه ریالی مؤسسات پولی و مالی بین‌المللی و یا مؤسسات مشابه و یا وابسته به این مؤسسات.
- ۱۲- انعقاد موافقت‌نامه پرداخت در اجرای قراردادهای پولی و بازرگانی و ترانزیتی بین دولت و سایرکشورها.
- ۱۳- قبول و نگاهداری امانات طلا و نقره و اشیاء گرانبها و اوراق بهادار و اسناد رسمی از اشخاص حقیقی و حقوقی و اجاره صندوق امانات.
- ۱۴- صدور تأیید و قبول ضمانت‌نامه ارزی و ریالی جهت مشتریان.
- ۱۵- انجام خدمات وکالت و وصایت.

قانون پیشنهادی عملیات بانکی بدون ربا

- ماده ۳- وظایف نظام بانکی
- نظام بانکی دارای وظایف و مسوولیت‌هایی است که همه این وظایف را باید طبق قانون و مقررات مربوطه انجام دهد:
- ۱- انتشار اسکناس و سکه‌های فلزی رایج کشور طبق قانون و مقررات.
  - ۲- تنظیم، کنترل و هدایت گردش پول و اعتبار طبق قانون و مقررات.
  - ۳- نظارت بر معاملات طلا و ارز و ورود و خروج پول رایج ایران، ارز و طلا و تنظیم مقررات مربوط به آن‌ها طبق قانون و مقررات.
  - ۴- اعمال سیاست‌های پولی و اعتباری طبق قانون و مقررات.
  - ۵- انجام معاملات طلا و نقره و نگهداری و اداره ذخایر ارزی و طلای کشور و ضرب سکه طلا طبق قانون و مقررات.

- ۶- انجام کلیه عملیات بانکی ارزی و ریالی و تعهد یا تضمین پرداخت‌های ارزی دولت طبق قانون و مقررات.
- ۷- انجام عملیات مربوط به اوراق و اسناد بهادار طبق قانون و مقررات.
- ۸- نگهداری وجوه ریالی مؤسسات پولی و مالی بین‌المللی و یا مؤسسات مشابه یا وابسته به این مؤسسات طبق قانون و مقررات.
- ۹- انعقاد موافقت‌نامه پرداخت در اجرای قراردادهای پولی و بازرگانی و ترانزیتی بین دولت و سایر کشورها طبق قانون و مقررات.
- ۱۰- تجهیز منابع از طریق افتتاح انواع حساب‌های بانکی (جاری، پس‌انداز و سرمایه‌گذاری عام و خاص) بر اساس عقود شرعی طبق قانون و مقررات.
- ۱۱- تخصیص منابع از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم و اعطای تسهیلات به همه بخش‌های اقتصادی با اولویت بخش تعاون بر اساس عقود شرعی طبق قانون و مقررات.
- ۱۲- ارائه انواع خدمات بانکی بر اساس عقود شرعی طبق قانون و مقررات.
- ۱۳- قبول و نگهداری امانات طلا، نقره، اشیاء گرانبها، اوراق بهادار و اسناد رسمی از اشخاص حقیقی و حقوقی و اجاره صندوق امانات طبق قانون و مقررات.
- ۱۴- صدور، تأیید و قبول ضمانت نامه ارزی و ریالی جهت مشتریان طبق قانون و مقررات.
- ۱۵- انجام خدمات وکالت و وصایت طبق قانون و مقررات.
- ۱۶- عملیات بانکی مربوط به آن قسمت از برنامه‌های اقتصادی مصوب که از طریق سیستم پولی و اعتباری باید انجام گیرد.

شرح تغییرات

- ۳- قانون پیشنهادی در ماده ۳ به صورت منطقی و با اصطلاحات رایج، وظایف نظام بانکی را آورده است، به این ترتیب که، ابتدا وظایف خاص بانک مرکزی، بعد وظایف مشترک بانک مرکزی و بانک‌های عامل و سپس وظایف خاص بانک‌های عامل را مطرح می‌کند. در حالی که ماده ۲ قانون فعلی، اولاً، از جهت نظم بندها، منطق روشنی ندارد، ثانیاً، گاهی از واژه‌های غیرفنی استفاده می‌کند، مانند "ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش تعاون عمومی و قرض‌الحسنه از طریق جذب و جلب وجوه آزاد و ..." که در بند ۳ ماده ۲ قانون فعلی آمده است.
- ۴- در قانون پیشنهادی موضوع "بخش تعاون" و اولویت داشتن آن در بند ۳ ماده ۲ و بند ۱۱ ماده ۳ به صورت روشن و در جایگاه منطقی مطرح شده. در حالی که در قانون فعلی گاهی با الفاظ مبهم (بند ۳ ماده ۱) و گاهی در جایگاه غیرمنطقی (بند ۱۰ ماده ۲) آمده است.

قانون فعلی عملیات بانکی بدون ربا

فصل دوم: تجهیز منابع پولی

ماده ۳- بانک‌ها می‌توانند، تحت هر یک از عناوین ذیل به قبول سپرده مبادرت ورزند.

الف- سپرده‌های قرض‌الحسنه

۱- جاری

۲- پس‌انداز

ب- سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار

تبصره- سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار که بانک در به‌کارگرفتن آن‌ها وکیل می‌باشد، در امور مشارکت، مضاربه، اجاره به شرط تملیک، معاملات اقساطی، مزارعه، مساقات، سرمایه‌گذاری مستقیم، معاملات سلف و جعاله مورد استفاده قرار می‌گیرد.

ماده ۴- بانک‌ها مکلف به بازپرداخت اصل سپرده‌های قرض‌الحسنه (پس‌انداز و جاری) هستند و نیز می‌توانند بازپرداخت اصل سرمایه‌گذاری مدت‌دار را تعهد و بیمه کنند.

ماده ۵- منافع حاصل از عملیات مذکور در تبصره ماده (۳) این قانون، براساس قرارداد منعقد، متناسب با مدت و مبالغ سپرده‌های سرمایه‌گذاری و رعایت سهم منابع بانک به نسبت مدت و مبلغ درکل وجوه به‌کار گرفته شده در این عملیات، تقسیم خواهد شد.

ماده ۶- بانک‌ها می‌توانند، به‌منظور جذب و تجهیز سپرده‌ها، روش‌های تشویقی ذیل را به‌کار گیرند.

الف- اعطای جوایز غیرثابت نقدی یا جنسی برای سپرده‌های قرض‌الحسنه.

ب- تخفیف و یا معافیت سپرده‌گذاران از جهت کارمزد و یا حق الوکاله.

پ- دادن حق تقدم به سپرده‌گذاران برای استفاده از تسهیلات اعطایی بانکی در موارد مذکور در فصل سوم.

قانون پیشنهادی عملیات بانکی بدون ربا

فصل دوم: تجهیز منابع پولی

ماده ۴- بانک‌ها می‌توانند تحت هر یک از عناوین ذیل به قبول سپرده مبادرت ورزند:

۱- سپرده جاری

۲- سپرده پس‌انداز

۳- سپرده سرمایه‌گذاری عام

۴- سپرده سرمایه‌گذاری خاص

تبصره- سپرده‌های سرمایه‌گذاری عام و خاص به تناسب می‌توانند روزانه، ماهانه، فصلی، شش ماهه، یکساله، دوساله، سه‌ساله، چهارساله و پنج‌ساله باشند. این سپرده‌ها می‌توانند به صورت گواهی سپرده با نام، بی‌نام، انتقال‌پذیر و غیرقابل انتقال باشند.

ماده ۵- رابطه حقوقی سپرده‌گذار با بانک در سپرده‌های جاری و پس‌انداز، رابطه قرض بدون بهره است، بانک‌ها در قبال این سپرده‌ها سودی نمی‌پردازند و مکلف به باز پرداخت اصل سپرده‌ها عندالمطالبه هستند.

ماده ۶- رابطه حقوقی سپرده‌گذار با بانک در سپرده‌های سرمایه‌گذاری عام، رابطه وکالت عام است، بانک‌ها به عنوان وکیل سپرده‌گذاران، منابع سپرده‌های سرمایه‌گذاری را از طریق روش‌های مندرج در فصل سوم این قانون، در فعالیت‌های سودآور به کار می‌گیرند. بانک‌ها می‌توانند اصل سپرده‌های سرمایه‌گذاری را تعهد و یا بیمه نمایند.

ماده ۷- رابطه حقوقی سپرده‌گذار با بانک در سپرده‌های سرمایه‌گذاری خاص، رابطه وکالت خاص است و بانک منابع این نوع سپرده‌ها را در فعالیت خاص به کار می‌گیرد.

ماده ۸- منافع حاصل از به‌کارگیری سپرده‌های سرمایه‌گذاری عام و خاص براساس قرارداد منعقد، متناسب با مدت و مبالغ سپرده‌های سرمایه‌گذاری و رعایت سهم منابع بانک به نسبت مدت و مبلغ درکل وجوه به‌کار گرفته شده در آن عملیات، پس از کسر حق‌الوکاله بانک، بین سپرده‌گذاران تقسیم خواهد شد.

ماده ۹- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور تجهیز بیشتر سپرده‌ها، از امتیازهای تشویقی ذیل استفاده کنند:

- الف- اعطای جوایز غیر ثابت نقدی یا جنسی برای سپرده‌های پس‌انداز.
- ب- تخفیف و یا معافیت سپرده‌گذاران از پرداخت حق‌الوکاله و کارمزد خدمات بانکی.
- ج- تخفیف در نرخ کارمزد و نرخ سود تسهیلات اعطایی برای سپرده‌گذاران.
- د- اعطای حق تقدم به سپرده‌گذاران برای استفاده از تسهیلات و خدمات بانکی.

شرح تغییرات

۵- تقسیم‌بندی سپرده‌ها در ماده ۳ فصل دوم قانون فعلی از چند جهت اشکال دارد.

۱-۵- تقسیم سپرده‌ها به الف: سپرده‌های قرض‌الحسنه و ب: سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار، منطقی نیست. چون واژه قرض‌الحسنه اشاره به رابطه حقوقی سپرده‌گذار با بانک دارد (نه نوع سپرده) و واژه سرمایه‌گذاری به‌نوع سپرده اشاره دارد و این دو در عرض هم نیستند.

۲-۵- امروزه سپرده‌های سرمایه‌گذاری به دو گروه سپرده‌های سرمایه‌گذاری خاص و

سپرده‌های سرمایه‌گذاری عام، با رابطه حقوقی متفاوت و کارکردهای متفاوت تقسیم می‌شوند که قانون فعلی خالی از این تقسیم‌بندی است.

۳-۵- سپرده‌های سرمایه‌گذاری، چه خاص چه عام، می‌تواند بدون شرط مدت، (کوتاه‌مدت و بلندمدت) طراحی شود در حالی که واژه "مدت‌دار" در قانون فعلی آن‌ها را محدود کرده است.

برای رفع اشکالات فوق، ماده ۴ قانون پیشنهادی:

اولاً، از عناوین رایج سپرده‌ها استفاده کرده و رابطه حقوقی آن‌ها را در مواد مربوط (مواد ۵ تا ۷) با شفافیت کامل مطرح کرده است،

ثانیاً، واژه "مدت‌دار" را از عنوان "سپرده سرمایه‌گذاری" حذف کرده است تا شامل سپرده‌های سرمایه‌گذاری روزانه نیز بشود.

ثالثاً، سپرده‌های سرمایه‌گذاری خاص را برای استفاده در پروژه‌های خاص اضافه کرده است. در نتیجه سپرده‌ها در بانکداری بدون ربا به چهار نوع سپرده‌های جاری، پس‌انداز، سرمایه‌گذاری عام و سرمایه‌گذاری خاص تقسیم می‌شوند و در تبصره ماده ۴ به گونه‌های مختلف سپرده‌های سرمایه‌گذاری تصریح شده است.

۶- مواد ۵ تا ۸ قانون پیشنهادی با بیانی شفاف، رابطه حقوقی فیما بین بانک و سپرده‌گذاران را تبیین کرده، حقوق و مسئولیت‌های متقابل را بر اساس ضوابط فقه اسلامی توضیح می‌دهد در قانون فعلی برخی از این مطالب یا نیامده و یا به صورت مبهم بیان شده است.

قانون فعلی عملیات بانکی بدون ربا

فصل سوم: تسهیلات اعطایی بانکی

ماده ۷- بانک‌ها می‌توانند، به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش فعالیت بخش‌های مختلف تولیدی و بازرگانی و خدماتی قسمتی از سرمایه و یا منابع موردنیاز این بخش‌ها را به‌صورت مشارکت تأمین کنند.

ماده ۸- بانک‌ها می‌توانند، در امور و یا طرح‌های تولیدی و عمرانی، مستقیماً به سرمایه‌گذاری مبادرت ورزند. برنامه این‌گونه سرمایه‌گذاری‌ها باید در ضمن لایحه بودجه سالانه کل کشور به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد و نتیجه ارزیابی طرح حاکی از عدم زیان‌دهی باشد.

تبصره- بانکها به هیچ وجه حق ندارند در تولید اشیاء تجملی و مصرفی غیرضروری سرمایه‌گذاری کنند.

ماده ۹- بانکها می‌توانند به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش امور بازرگانی، در چارچوب سیاست‌های بازرگانی دولت، منابع مالی لازم را براساس قرارداد مضاربه در اختیار مشتریان با اولویت دادن به تعاونی‌های قانونی قرار دهند.

تبصره- بانکها در امر واردات مجاز به مضاربه با بخش خصوصی نیستند.

ماده ۱۰- بانکها می‌توانند، به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم درگسترش امر مسکن با هماهنگی وزارت مسکن و شهرسازی، واحدهای مسکونی ارزان قیمت به‌منظور فروش اقساطی و یا اجاره به‌شرط تملیک احداث نمایند.

تبصره- تملک زمین جهت احداث واحدهای مسکونی ارزان قیمت موضوع ماده ۱۰ توسط بانکها با رعایت قانون اراضی شهری بلامانع است.

ماده ۱۱- بانکها می‌توانند، به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش امور صنعت و معدن، کشاورزی و خدمات، اموال منقول را بنا به درخواست مشتری و تعهد او مبنی بر خرید و مصرف و یا استفاده مستقیم مالی و یا اموال مورد درخواست خریداری نموده و با اخذ تأمین به‌صورت اقساطی به مشتری بفروشند.

ماده ۱۲- بانکها می‌توانند، به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش امور خدماتی، کشاورزی، صنعتی و معدنی، اموال منقول و غیرمنقول را بنا به درخواست مشتری و تعهد او مبنی بر انجام اجاره به شرط تملیک و استفاده خود، خریداری و به‌صورت اجاره به شرط تملیک به مشتری واگذار کنند.

ماده ۱۳- بانکها می‌توانند به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت تأمین سرمایه درگردش واحدهای تولیدی به هر یک از عملیات ذیل مبادرت ورزند:

الف- مواداولیه و لوازم یدکی مورد نیاز واحدهای تولیدی را بنا به درخواست این واحدها و تعهد آن‌ها مبنی بر خرید و مصرف مواد اولیه و لوازم یدکی مورد درخواست، خریداری و به‌صورت نسبه به واحدهای مذکور بفروشند.

ب- آن قسم از تولیدات این واحدها را که سهل‌البیع باشد بنا به درخواست آن‌ها پیش خرید نمائید.

ماده ۱۴- بانکها موظفند جهت تحقق اهداف بندهای ۲ و ۹ اصل ۴۳ قانون اساسی بخشی از منابع خود را از طریق قرض‌الحسنه به متقاضیان اختصاص دهند. آیین‌نامه اجرائی این ماده توسط بانک مرکزی تهیه و به تصویب هیأت دولت می‌رسد.

ماده ۱۵- کلیه قراردادهائی که در اجرای مواد ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴ این قانون مبادله می‌شود، به موجب قراردادی که بین طرفین منعقد می‌شود، در حکم اسناد لازم‌الاجرا و تابع مفاد آیین‌نامه اجرایی اسناد رسمی است.

ماده ۱۵ - اصلاحی (۱) - کلیه قراردادهائی که در اجرای این قانون مبادله شود به موجب قراردادی که بین طرفین منعقد می‌شود در حکم اسناد رسمی بوده و در صورتی که طرفین در مفاد آن اختلافی نداشته باشند لازم‌الاجراء بوده و تابع مفاد آیین‌نامه اجرائی اسناد رسمی می‌باشد.

آن دسته از معاملات مربوط به اموال غیرمنقول و اموال منقول که طبق قوانین و مقررات موضوعه باید در دفاتر اسناد رسمی انجام شوند کماکان طبق تشریفات مربوط انجام خواهد شد.^۱

تبصره ۱- چنانچه در هر یک از موارد اعطای تسهیلات بانکی بیش از یک قرارداد بین بانک با مشتریان خود در دفتر اسناد رسمی تنظیم شود حقوق متعلقه اعم از هر نوع عوارض حق‌الثبت و نظائر آن نسبت به سند اول محاسبه و دریافت خواهد شد و در مورد قرارداد بعدی تعلق حقوق مزبور منوط به افزایش رقم مندرج در قراردادهای بعدی نسبت به رقم مذکور در قرارداد ما قبل آن است در این صورت حقوق متعلقه اعم از هر نوع عوارض، حق‌الثبت و نظایر آن به استثنای حق‌التحریر باید به نسبت مابه‌التفاوت دو رقم فوق‌الذکر محاسبه و دریافت گردد. ملاک تشخیص ارتباط قراردادها اعلام بانک ذیربط می‌باشد.

تبصره ۲- در مواردی که وسایل نقلیه موتوری (ساخت کارخانجات داخلی یا وارداتی) مع‌الواسطه بانک‌ها از طریق اعطای تسهیلات بانکی به اشخاص منتقل می‌شود بانک انتقال‌دهنده از لحاظ مقررات مالیات نقل و انتقال در حکم انتقال‌دهنده دست اول تلقی خواهد شد.

ماده ۱۶- بانک‌ها می‌توانند به منظور ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش امور تولیدی، بازرگانی و خدماتی از عقد جعاله استفاده کنند.

ماده ۱۷- بانک‌ها می‌توانند، اراضی مزروعی و یا باغاتی را که در اختیار و تصرف خود دارند به مزارعه و یا مساقات بدهند.

^۱ ماده ۱۵ و تبصره‌های آن در جلسه مورخ ۱۳۶۵/۱۲/۲۸ مجلس شورای اسلامی به شرح فوق اصلاح گردید.

قانون پیشنهادی عملیات بانکی بدون ربا

فصل سوم: تخصیص منابع پولی

ماده ۱۰- بانک‌ها می‌توانند منابع حاصل از سپرده‌ها و سایر منابع متعلق به بانک را به صورت مستقیم سرمایه‌گذاری کرده یا از طریق قراردادهای قرض‌الحسنه، فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، جعاله، سلف، خرید دین، استصناع، صلح، مشارکت حقوقی، مشارکت مدنی، مضاربه، مزارعه و مساقات به شرح مواد زیر صرف اعطای تسهیلات کنند.

ماده ۱۱- بانک‌ها می‌توانند در امور زیربنایی و طرح‌های عمرانی و تولیدی مستقیماً سرمایه‌گذاری کنند.

ماده ۱۲- بانک‌هایی که سپرده جاری و پس‌انداز دارند، موظفند بخشی از منابع حاصل از این سپرده‌ها را جهت تحقق اهداف بندهای ۲ و ۹ اصل ۴۳ قانون اساسی، به متقاضیان وام قرض‌الحسنه بپردازند.

تبصره- بانک‌ها می‌توانند به اندازه هزینه عملیات وام قرض‌الحسنه، از متقاضیان، کارمزد دریافت کنند.

ماده ۱۳- بانک‌ها می‌توانند، به منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش بخش‌های صنعت، معدن، مسکن، کشاورزی و خدمات، کلیه کالاهای مورد نیاز متقاضیان را بنا به درخواست مشتری و تعهد او مبنی بر خرید از بانک، خریداری نموده و با اخذ تأمین کافی به صورت اقساطی به وی بفروشند.

ماده ۱۴- بانک‌ها می‌توانند به منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش بخش‌های صنعت، معدن، مسکن، کشاورزی و خدمات، کالاهای سرمایه‌ای و بادوام مورد نیاز متقاضیان را بنا به درخواست مشتری و تعهد او مبنی بر انجام اجاره به شرط تملیک، خریداری و به صورت اجاره به شرط تملیک به وی واگذار کنند.

ماده ۱۵- بانک‌ها می‌توانند به منظور ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش بخش‌های تولیدی، خدماتی، رفاهی و بازرگانی، خدمات مورد نیاز متقاضیان را بنا به درخواست مشتری و تعهد او مبنی بر انجام جعاله با بانک، از طریق قرارداد جعاله دریافت کرده و به صورت جعاله اقساطی به مشتریان واگذار کنند.

ماده ۱۶- بانک‌ها می‌توانند به منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت تأمین نقدینگی مورد نیاز واحدهای تولیدی، آن بخش از تولیدات این واحدها را که سهل‌البیع باشد بنا به درخواست آن‌ها پیش خرید (سلف) کنند.

- ماده ۱۷- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت تأمین نقدینگی مورد نیاز واحدهای تولیدی، بازرگانی و خدماتی، اسناد مالی مدت‌دار آن‌ها را بعد از احراز واقعی بودن و بنا به درخواست مشتری خریداری (تنزیل) کنند.
- ماده ۱۸- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش بخش‌های صنعت، معدن، مسکن، کشاورزی و خدمات، اجرای طرح‌ها و ساخت کالاهای مورد نیاز متقاضیان را بنا به درخواست آنان بر اساس قرارداد استصناع متعهد شده سپس از طریق قرارداد استصناع دیگری به تولیدکنندگان سفارش ساخت دهند.
- ماده ۱۹- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور گسترش بخش‌های صنعت، معدن، مسکن، کشاورزی و خدمات، کالاها و خدمات مورد نیاز مصرف‌کنندگان و بنگاه‌های اقتصادی را بنا به درخواست مشتری و تعهد او مبنی بر انجام قرارداد صلح با بانک، از طریق قرارداد صلح به‌دست آورده سپس به‌صورت صلح اقساطی به مشتریان واگذار کنند.
- ماده ۲۰- بانک‌ها می‌توانند، به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش فعالیت بخش‌های مختلف تولیدی و بازرگانی و خدماتی قسمتی از سرمایه مورد نیاز این بخش‌ها را به‌صورت مشارکت مدنی یا مشارکت حقوقی (خرید سهام) تأمین کنند.
- ماده ۲۱- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت گسترش امور بازرگانی، منابع مالی لازم را بر اساس قرارداد مضاربه در اختیار متقاضیان قرار دهند.
- ماده ۲۲- بانک‌ها می‌توانند به‌منظور گسترش فعالیت‌های کشاورزی، اراضی مزروعی و یا باغ‌ها را که در اختیار و تصرف خود دارند، به قرارداد مزارعه یا مساقات، در اختیار متقاضیان بگذارند.
- ماده ۲۳- بانک‌ها موظفند نسبت به استفاده‌کنندگان از تسهیلات بانکی که زودتر از سررسید، بدهی خود را می‌پردازند متناسب با مبلغ و مدت، در بدهی آنان تخفیف دهند.
- ماده ۲۴- بانک‌ها می‌توانند به آن دسته از استفاده‌کنندگان تسهیلات که به‌صورت منظم و در سررسیدهای مقرر به تعهدات خود عمل می‌کنند، جایزه خوش‌حسابی بپردازند.
- ماده ۲۵- بانک‌ها می‌توانند ضمن قرارداد تسهیلات، به‌صورت شرط ضمن عقد، گیرنده تسهیلات را متعهد کنند، در صورت نقض عهد و تخلف از پرداخت بموقع، متناسب با مبلغ و مدت تخلف، وجه التزام (جریمه) بپردازد.
- تبصره- استفاده‌کنندگان تسهیلات بانکی که به‌دلیل اعسار و ورشکستگی ناتوان از پرداخت بدهی شوند در صورت احراز ورشکستگی و اعسار، مشمول قانون اعسار و ورشکستگی خواهند بود.
- ماده ۲۶- کلیه تسهیلات اعطایی بانک‌ها و همه نهادهای پولی اعتباری، بایستی در چهارچوب سیاست‌های اقتصادی دولت که از سوی بانک مرکزی ابلاغ می‌گردد، باشد.

ماده ۲۷- کلیه قراردادهایی که در اجرای این قانون مبادله می‌شود، به موجب قراردادی که بین طرفین منعقد می‌شود در حکم اسناد رسمی و در صورتی که طرفین در مفاد آن اختلافی نداشته باشند، لازم‌الاجراء و تابع مفاد آیین‌نامه اجرایی اسناد رسمی است.

تبصره ۱- آن دسته از معاملات مربوط به اموال غیرمنقول و اموال منقول که طبق قوانین و مقررات موضوعه باید در دفاتر اسناد رسمی انجام شوند کماکان طبق تشریفات مربوطه انجام خواهد شد.

تبصره ۲- چنانچه در هر یک از موارد اعطای تسهیلات بانکی بیش از یک قرارداد بین بانک با مشتریان خود در دفتر اسناد رسمی تنظیم شود حقوق متعلقه اعم از هر نوع عوارض حق الثبت و نظائر آن نسبت به سند اول محاسبه و دریافت خواهد شد و در مورد قرارداد بعدی تعلق حقوق مزبور منوط به افزایش رقم مندرج در قراردادهای بعدی نسبت به رقم مذکور در قرارداد ما قبل آن است در این صورت حقوق متعلقه اعم از هر نوع عوارض، حق الثبت و نظائر آن باستثنای حق التحریر باید به نسبت مابه‌التفاوت دو رقم فوق‌الذکر محاسبه و دریافت شود. ملاک تشخیص ارتباط قراردادها اعلام بانک ذی‌ربط خواهد بود.

تبصره ۳- در مواردی که وسایل نقلیه موتوری (ساخت کارخانجات داخلی یا وارداتی) مع‌الواسطه بانک‌ها، از طریق اعطای تسهیلات بانکی به اشخاص منتقل می‌گردد، بانک انتقال‌دهنده از لحاظ مقررات مالیات نقل و انتقال در حکم انتقال‌دهنده دست اول تلقی خواهد شد.

شرح تغییرات

۷- نسبت به فصل سوم تغییرات زیر انجام گرفته است.

۷-۱- عنوان فصل از "تسهیلات اعطایی بانکی" به "تخصیص منابع پولی" تغییر داده شده است تا، اولاً، متناسب با عنوان فصل دوم باشد که "تجهیز منابع پولی" است، ثانیاً، شامل سرمایه‌گذاری مستقیم نیز شود، چون سرمایه‌گذاری مستقیم از سنخ اعطای تسهیلات نیست، اما از شیوه‌های تخصیص منابع پولی هست.

۷-۲- قراردادهای خرید دین، صلح و استصناع که مطابق فقه مشهور فقه شیعه مورد قبول بوده و می‌تواند کاربرد خوبی در بانک‌ها داشته باشد به این فصل اضافه شده است. با این توضیح که:
الف- قرارداد خرید دین از ابزارهای مالی است که شورای نگهبان با آن موافقت کرده و در بانکداری بدون ربا نیز بر اساس آن عمل می‌شود لکن در قانون عملیات بانکی بدون ربا فعلی نیست.

- ب- قرارداد استصناع از جهت فقهی مجاز است و در بانک‌های بدون ربای کشورهای اسلامی کارکرد موفقی دارد و در قانون فعلی بانکداری بدون ربای نیامده است.
- ج- در موارد زیادی به جهت عدم وجود ضوابط قراردادهای خاص، می‌توان از قرارداد صلح استفاده کرد که مورد تأیید فقها است و مناسب است به قانون بانکداری بدون ربا اضافه شود.
- ۷-۳- قراردادهای مورد استفاده برای اعطای تسهیلات با نظم منطقی چیده شده‌اند به این صورت که در ماده ۱۰ به صورت اجمالی عناوین آن‌ها ذکر شده، سپس طی مواد ۱۲ تا ۲۲ به ترتیب ابتدا قرض الحسنه، بعد عقود مبادله‌ای و سپس عقود مشارکتی توضیح داده شده‌اند.
- ۷-۴- افزون بر ذکر عناوین قراردادها، در مواد ۱۰ تا ۲۲ به ماهیت قرارداد، قلمرو قرارداد و کیفیت کاربرد آن در بانکداری اشاره شده است.
- ۷-۵- قانون فعلی به صورت پراکنده و بدون رعایت منطق خاص در ذیل، یا تبصره مواد ۸، ۹، ۱۰ و ۱۴ به اشتراط^۱ برخی سیاست‌های دولت یا وزارتخانه خاص می‌پردازد و اعطای تسهیلات را مشروط به آن می‌کند، در حالی که، اولاً، اشتراط اعطای تسهیلات به رعایت سیاست‌های دولت، منحصر در آن موارد نیست و در اعطای هر نوع تسهیلات همه تسهیلات باید رعایت شود، ثانیاً، روش موجود موجب تکرار و عدم هماهنگی بین مواد شده است، ثالثاً، کیفیت ابلاغ سیاست‌های دولت به بانک‌ها مبهم است. برای اجتناب از این اشکالات در ماده ۲۷ پیشنهادی به صورت ضابطه کلی تصریح شده است که "کلیه تسهیلات اعطایی بانک‌ها و همه نهادهای پولی اعتباری بایستی در چهارچوب سیاست‌های اقتصادی دولت که از سوی بانک مرکزی ابلاغ می‌گردد، باشد".
- ۷-۶- مواد ۲۳ تا ۲۵ حالات مختلف پرداخت بدهی و تسویه حساب استفاده‌کنندگان تسهیلات و حقوق متقابل آنان و بانک را به شرح زیر بیان می‌کند: (که در قانون فعلی اصلاً نیامده است).
- الف- کسانی که زودتر از سررسید اقدام به تسویه حساب یا پرداخت بدهی می‌کنند.
- ب- کسانی که به صورت منظم و طبق زمانبندی عمل می‌کنند.
- ج- کسانی که به دلیل اعسار یا ورشکستگی در پرداخت بدهی تأخیر می‌کنند.
- د- کسانی که به دلیل تخلف و نقض عهد در پرداخت بدهی تأخیر می‌کنند.

^۱ اشتراط در لغت به معنای پیمان بستن و شرط کردن است و در این‌جا منظور همان شرایط تحقق سیاست و یا انجام عملی است که باید مطابق شرایط صورت گیرد. در این‌جا منظور آن است که شرط اعطای تسهیلات، رعایت دستورالعمل‌ها و مقررات و سیاست‌های دولت است.

قانون فعلی عملیات بانکی بدون ربا

فصل چهارم: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و سیاست پولی

ماده ۱۸- بانک مرکزی ایران که از این پس بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نامیده می‌شود، در مورد شرکت‌های دولتی که سهام آن‌ها صد در صد متعلق به دولت نیست، فقط می‌تواند طبق عملیات مجاز در این قانون عمل کند.

ماده ۱۹- سیاست اعتباری و تسهیلات اعطایی کوتاه‌مدت (یکساله) به پیشنهاد مجمع عمومی بانک مرکزی و تصویب هیأت دولت تعیین شده و سیاست اعتباری و تسهیلات کشور جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم می‌شود.

ماده ۲۰- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در حسن اجرای نظام پولی و اعتباری کشور می‌تواند با استفاده از ابزار ذیل، طبق آیین نامه‌ای که به تصویب هیأت وزیران می‌رسد براساس ماده ۱۹، در امور پولی و بانکی دخالت و نظارت کند.

۱- تعیین حداقل و یا حداکثر نسبت سهم سود بانک‌ها در عملیات مشارکت و مضاربه، این نسبت‌ها ممکن است در هر یک از رشته‌های مختلف متفاوت باشد.

۲- تعیین رشته‌های مختلف سرمایه‌گذاری و مشارکت در حدود سیاست‌های اقتصادی مصوب و تعیین حداقل نرخ سود احتمالی برای انتخاب طرح‌های سرمایه‌گذاری و مشارکت حداقل نرخ سود احتمالی ممکن است در هر یک از رشته‌های مختلف متفاوت باشد.

۳- تعیین حداقل و حداکثر نسبت سود بانک‌ها در معاملات اقساطی و اجاره به شرط تملیک متناسب با قیمت تمام شده مورد معامله. این نسبت‌ها ممکن است در موارد مختلف متفاوت باشد.

۴- تعیین انواع و میزان حداقل و حداکثر کارمزد خدمات بانکی (مشروط بر این‌که بیش از هزینه کار انجام شده نباشد) و حق الوکاله بکارگیری سپرده‌های سرمایه‌گذاری که توسط بانک‌ها دریافت می‌شود.

۵- تعیین نوع، میزان، حداقل و حداکثر امتیازات موضوع ماده ۶ و تعیین ضوابط تبلیغات برای بانک‌ها در این موارد.

۶- تعیین حداقل و حداکثر میزان مشارکت، مضاربه، سرمایه‌گذاری، اجاره به شرط تملیک، معاملات اقساطی، نسبه، سلف، مزارعه، مساقات، جعاله و قرض‌الحسنه برای بانک‌ها و یا هر یک از آن‌ها در هر یک از موارد و رشته‌های مختلف و نیز تعیین حداکثر تسهیلات اعطایی به هر مشتری.

قانون پیشنهادی عملیات بانکی بدون ربا

فصل چهارم: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و سیاست پولی

ماده ۲۸- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در جهت عمل به قانون عملیات بانکی بدون ربا و آیین‌نامه‌های مربوط، که به تصویب هیأت وزیران می‌رسد، بر فعالیت‌های کلیه بانک‌ها، مؤسسه‌های مالی اعتباری، صندوق‌های قرض‌الحسنه، شرکت‌های لیزینگ، تعاونی‌های اعتبار و سایر نهادهای پولی اعتباری نظارت می‌کند.

ماده ۲۹- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در جهت حسن اجرای نظام پولی و اعتباری کشور می‌تواند با استفاده از ابزارهای ذیل، طبق آیین‌نامه‌ای که به تصویب هیأت وزیران می‌رسد، در امور پولی و بانکی دخالت و بر آن نظارت کند.

- ۱- تعیین نرخ سپرده قانونی بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری نزد بانک مرکزی.
- ۲- تعیین نرخ تنزیل مجدد اسناد مالی واقعی تنزیل شده توسط بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری.
- ۳- عملیات بازار باز از طریق معاملات اوراق بهادار غیرربوی.
- ۴- تعیین حداقل و یا حداکثر نرخ و سهم سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری.
- ۵- تعیین حداقل و یا حداکثر نرخ سود تسهیلات اعطایی در عقود مبادله‌ای با بازدهی معین مانند فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، جعاله، سلف، خرید دین، استصناع و صلح.
- ۶- تعیین حداقل و یا حداکثر سهم سود تسهیلات اعطایی در عقود مشارکتی با بازدهی انتظاری مانند مشارکت مدنی، مضاربه، مزارعه و مساقات.
- ۷- تعیین حداقل یا حداکثر نرخ کارمزد تسهیلات قرض‌الحسنه مشروط بر این‌که بیش از هزینه عملیات نباشد.

۸- تعیین حداقل یا حداکثر نرخ حق الوکاله در به‌کارگیری سپرده‌های سرمایه‌گذاری.

۹- تعیین نوع، میزان، حداقل و حداکثر امتیازات و جوایز اعطایی به سپرده‌ها و تعیین ضوابط تبلیغات برای بانک‌ها (موضوع ماده ۹).

۱۰- تعیین حداقل و حداکثر کارمزد انواع خدمات بانکی.

۱۱- تعیین حداقل و حداکثر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم، قرض‌الحسنه، فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، جعاله، سلف، خرید دین، استصناع، صلح، مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، مضاربه، مزارعه و مساقات برای بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری.

۱۲- تعیین حداقل و حداکثر سهم هر یک از بخش‌های اقتصادی از تسهیلات اعطایی و نیز تعیین حداکثر تسهیلات اعطایی به هر مشتری.

تبصره- تعیین نرخها، سهمها، حداقل و حداکثرهای مطرح در بندهای این ماده، نسبت به انواع سپردهها، تسهیلات، خدمات و انواع بانکها و نهادهای پولی اعتباری می‌تواند متفاوت باشد.

ماده ۳۰- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با همه بانکها و نهادهای پولی اعتباری و شرکت‌های دولتی که سهام آنها صد در صد متعلق به دولت نیست، فقط می‌تواند بر اساس عملیات مجاز در این قانون عمل کند.

ماده ۳۱- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران موظف است با تشکیل کمیته‌ای متشکل از فقها، حقوقدانان، اقتصاددانان و کارشناسان عالی بانکداری، با اتخاذ تدابیر مناسب و با همکاری مراکز آموزشی و پژوهشی به توسعه بانکداری بدون ربا و انطباق بیشتر آن با موازین شرعی و نیازهای جامعه کمک کند.

شرح تغییرات

- ۸- ماده ۲۸ قانون پیشنهادی، وظیفه نظارت بانک مرکزی را از جهت قلمرو و جهت نظارت به صورت روشن‌تر تبیین می‌کند.
- ۹- ماده ۲۹ قانون پیشنهادی نسبت به ماده مشابه خود در قانون فعلی (ماده ۲۰) تغییراتی دارد.
- ۹-۱- برخی از ابزارهای سیاست پولی دارای جواز شرعی، وارد شده است مانند تغییر نرخ سپرده قانونی، تغییر نرخ تنزیل مجدد و عملیات بازار باز از طریق خرید و فروش اوراق بهادار غیرربوی.
- ۹-۲- خیلی از ابزارها که در قانون فعلی به صورت مبهم بوده و محل اختلاف در سال‌های اخیر واقع شده به صورت روشن بیان شده‌اند مانند تعیین حداقل یا حداکثر نرخها و سهمها.
- ۹-۳- از جهت نظم منطقی و به کارگیری اصطلاحات دقیق‌تر شده‌اند.
- ۱۰- ماده ۳۱ قانون پیشنهادی، بانک مرکزی را موظف می‌کند با استفاده از ابزارهای علمی و تحقیقاتی مناسب، زمینه توسعه علمی و اجرایی بانکداری بدون ربا را در کشور فراهم کند و قانون فعلی از این مسئولیت خالی است.

قانون فعلی عملیات بانکی بدون ربا

فصل پنجم: متفرقه

ماده ۲۱- بانک مرکزی با هر یک از بانکها و نیز بانکها با یکدیگر مجاز به انجام عملیات بانکی ربوی نیستند.

ماده ۲۲- بانک‌ها می‌توانند، با اجازه بانک مرکزی ایران با مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی به عملیات مجاز بانکی مبادرت ورزند.

ماده ۲۳- وجوه دریافتی تحت‌عنوان کارمزد و حق الوکاله از جمله درآمدهای بانک‌ها محسوب شده و قابل تقسیم بین سپرده‌گذاران نیستند.

ماده ۲۴- معافیت از سود بازرگانی و یا معافیت‌های مالیاتی اعطایی طبق قانون به کارخانجات و مؤسسات تولیدی به بانک‌هایی که از لحاظ واردات و یا مالکیت جانشین کارخانجات و یا مؤسسات تولیدی می‌شوند نیز تعلق می‌گیرد.

ماده ۲۵- واحدهایی که بانک‌ها در آن‌ها مشارکت و یا سرمایه‌گذاری کرده باشند تابع قانون تجارت خواهند بود، مگر این‌که مشمول قانون دیگری باشند.

ماده ۲۶- پس از تصویب این قانون، کلیه قوانین و مقررات مغایر لغو و اختیارات و وظایف مذکور در قانون پولی و بانکی کشور و لایحه قانونی اداره امور بانک‌ها و متمم آن که در این قانون به مراجع ذی‌صلاح دیگری سپرده شده است از مراجع قبلی سلب می‌گردد.

ماده ۲۷- وزارت امور اقتصادی و دارایی موظف است آیین‌نامه اجرایی این قانون را با پیشنهاد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تهیه و پس از تصویب هیأت دولت که تهیه و تصویب آن نباید بیش از ۴ ماه طول بکشد، به مرحله اجرا بگذارد.

قانون فوق مشتمل بر بیست و هفت ماده و چهار تبصره در جلسه روز سه‌شنبه هشتم شهریور ماه یک هزار و سیصد و شصت و دو مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۶۲/۶/۱۰ به تأیید شورای نگهبان رسیده است.

رئیس مجلس شورای اسلامی - اکبر هاشمی

قانون پیشنهادی عملیات بانکی بدون ربا

فصل پنجم: متفرقه

ماده ۳۲- هر یک از بانک‌ها، مؤسسه‌های مالی اعتباری، صندوق‌های قرض‌الحسنه، شرکت‌های لیزینگ، تعاونی‌های اعتبار و سایر نهادهای پولی اعتباری در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربا با رعایت سیاست‌های ابلاغ شده از سوی بانک مرکزی، الگویی متناسب با ماهیت خود طراحی کرده و از انواع سپرده‌ها و روش‌های تخصیص منابع مذکور در این قانون انتخاب و بعد از موافقت بانک مرکزی به اجرا می‌گذارند.

ماده ۳۳- بانک‌ها و مؤسسات پولی اعتباری می‌توانند با اجازه بانک مرکزی در مقابل دریافت کارمزد، انواع خدمات بانکی غیرربوی را ارائه کنند.

ماده ۳۴- بانک‌ها و کلیه نهادهای پولی اعتباری، مجاز به انجام عملیات بانکی ربوی با یکدیگر نیستند و می‌توانند با اجازه بانک مرکزی به انجام عملیات بانکی در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربا، پردازند.

ماده ۳۵- بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری می‌توانند با اجازه بانک مرکزی، با مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی عملیات مجاز بانکی انجام دهند.

ماده ۳۶- بانک‌ها و نهادهای پولی و اعتباری می‌توانند با رعایت سیاست‌های دولت و ضوابط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از طریق عقود شرعی با بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری سایر کشورها به‌ویژه بانک‌های بدون ربا روابط مالی داشته باشند.

ماده ۳۷- وجوه دریافتی تحت‌عنوان کارمزد و حق‌الوکاله جزو درآمدهای بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری بوده و از جمله درآمدهای قابل تقسیم بین سپرده‌گذاران نیست.

ماده ۳۸- معافیت از سود بازرگانی و یا معافیت‌های اعطایی طبق قانون به کارخانجات و مؤسسات تولیدی به بانک‌هایی که از لحاظ فعالیت اقتصادی و یا مالکیت جانشین کارخانجات و یا مؤسسات تولیدی می‌شوند نیز تعلق می‌گیرد.

ماده ۳۹- واحدهایی که بانک‌ها و کلیه نهادهای پولی اعتباری در آن‌ها مشارکت و یا سرمایه‌گذاری کرده باشند تابع قانون تجارت خواهند بود، مگر این‌که مشمول قانون دیگری باشند.

ماده ۴۰- روش‌های تجهیز و تخصیص منابع که در فصل دوم و سوم قانون آمده است، از باب ذکر مصادیق، قراردادهای شرعی می‌باشد، بانک‌ها و کلیه نهادهای پولی اعتباری می‌توانند با انجام مطالعات لازم، قراردادهای شرعی دیگری پیشنهاد کرده با موافقت بانک مرکزی و شورای نگهبان در معاملات بانکی به‌کار گیرند.

ماده ۴۱- پس از تصویب این قانون کلیه قوانین و مقررات مغایر لغو می‌شود.

ماده ۴۲- وزارت امور اقتصادی و دارایی موظف است آیین‌نامه اجرایی این قانون را با پیشنهاد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تهیه و پس از تصویب هیأت دولت که تهیه و تصویب آن نباید بیش از ... ماه طول بکشد به مرحله اجرا بگذارد.

شرح تغییرات

۱۱- ماده ۳۶ قانون پیشنهادی، کیفیت ارتباط و تعامل بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری ایران با بانک‌ها و نهادهای پولی اعتباری سایر کشورها از جمله کشورهای اسلامی را تبیین می‌کند که قانون فعلی خالی از آن است.

۱۲- ماده ۴۰ قانون پیشنهادی راهکار مطالعه و تحقیق برای تقویت و به روز کردن فعالیت‌های اساسی نظام بانکی (روش‌های تجهیز و تخصیص منابع پولی) را تعریف می‌کند که قانون فعلی خالی از آن است.

منابع و مأخذ

- امام خمینی، روح‌الله. "تحریر الوسیله". قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه، بی‌تا.
- امیراصلاحی، اسدالله. ۱۳۷۱. "مجموعه مقالات سومین سمینار بانکداری اسلامی". تهران.
- بهمنی، محمود. ۱۳۷۴. "مجموعه مقالات ششمین سمینار بانکداری اسلامی". تهران.
- عاملی، شیخ حر. "وسایل الشیعه". المكتبة الاسلامیة، تهران: بی‌تا.
- غنی‌نژاد، موسی. ۱۳۸۴. "بهره یا ربا". تهران: نگاه معاصر.
- "قانون عملیات بانکی بدون ربا". مصوب ۱۳۶۲. مجلس شورای اسلامی ایران.
- مجلسی، محمدباقر. ۱۳۷۲. "بحار الانوار". تهران: المكتبة الاسلامیة.
- مصباحی، غلامرضا. ۱۳۷۲. "مجموعه مقالات پنجمین سمینار بانکداری اسلامی". تهران.
- موسویان، سیدعباس. ۱۳۸۲. "انواع بانک‌های بدون ربا"، فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی. ش ۱۱.
- "بانکداری اسلامی". ۱۳۸۱. تهران: پژوهشکده پولی و بانکی.
- هاشمی شاهرودی، سیدمحمود. ۱۳۷۰. "دومین سمینار بانکداری اسلامی". تهران: مؤسسه عالی بانکداری ایران.
- هدایتی، سیدعلی اصغر. شهریور ۱۳۸۳. "آسیب‌شناسی نظام بانکی در دو دهه بانکداری بدون ربا". مجموعه مقالات پانزدهمین همایش بانکداری اسلامی. صص ۵۰۹-۵۴۵.
- Banna Razavi, Mehdi. *"Modeling an Islamic Economic System: An Interaction Delivery Matrix and Boolean Diagraph Approach"*. PH.D. Dissertation, University of Nebraska- Lincoln, Nebraska; A Classified Bibliography on Islamic Economics, Islamic Research Dept. Mashhad, IRA, Sept.1989, p.36.